

Wolfgang Plagge

A norvég Kodály

Eivind Groven zeneszerző, népzenekutató és fidulavirtuóz Norvégia egyik legkiemelkedőbb zeneegyénisége volt, akinek életműve kétségkívül minden elérhető figyelmet megérdemel. Éppen ezért meglepő,

hogy egy, a művészetének megértésében oly fontos szerepet betöltő tényező – páratlan hangfantáziája – némiképp a háttérbe szorult.

Mindannak, ami Eivind Groven (1901-1977) életében, tevékenységében a zenéhez köthető, az alapját az a fenntartások nélküli és hamisítatlan szeretet képezte, amit szülőföldje, Telemark iránt érzett. Zeneszerzőként csaknem autodidakta volt, fidula-játékosként pedig legenda (fidula: hegedűhöz hasonló norvég vonós hangszer). Zenetörténeti szempontból felmérhetetlen jelentőségű munkát végzett több mint 1000 népzenei dallam összegyűjtésével, és a legelső közzétett épített egy analóg "szintetizátort": korán rájött, hogy az általunk megszokott "általános" 12 fokú skála a hangok közti azonos relatív távolságai-

val nem alkalmas a népzene különleges hangminőségének a visszaadására. Ezt már 1927-ben világosan megfogalmazta "A természetes skála" ("Naturskalaen") című írásművében.

Ezért aztán épített egy olyan orgonát, amely oktávonként háromszor annyi hangot adott, mint a szokásos, és egy szellemes váltószerkezettel biztosította, hogy az minden hanghoz automatikusan a legmegfelelőbb részhangot játssza. Mindezt évtizedekkel azelőtt, hogy bárki más a témával kapcsolatban publikált volna. Ez önmagában elég volna ahhoz, hogy akusztikai kutatóként előkelő helyet biztosítson a számára.

Groven munkásságának azonban mégiscsak az ad igazán különleges értéket, hogy tudományos kutatásait művészetében is hasznosítani tudta: olyan életművel állunk szemben, ahol a művészi természet hívta életre a kutatási vágyat, nem pedig fordítva. Groven sajátos hangzásvilága annak köszönhető, hogy megértette kutatásainak eredményeit, és azokat közvetlenül alkalmazta művészetében; sokszor kifejezetten a népzene hangzásvilágának visszaadására választott különleges akkord-megoldásokat.

Ahhoz, hogy bármit is hallhassunk, feltétlenül szükségünk van a minket körülvevő gáz-

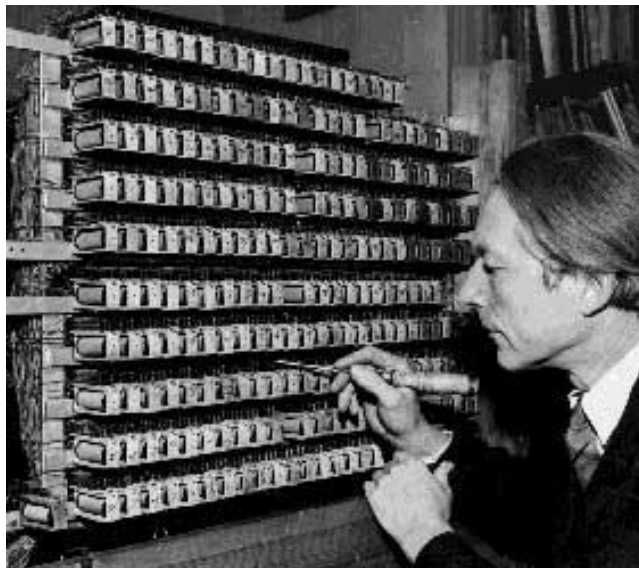
ra – a levegőre. Ez a csodálatos anyag nem csak a légzésünkhöz nélkülözhetetlen, hanem a rezgéseket is ez szállítja a fülünkhöz. Mivel ez a gázkeverék az egész Földön azonos összetételű és nyomású, minden nép és nemzet azonosan érzékeli a hangokat. Másként fogalmazva ez azt jelenti, hogy a felhangok összetételének és ezáltal annak, hogy az emberek mit érzékelnek harmonikus összhangnak, az egész világon azonosak az alapjai! Ennek köszönhető, hogy a legfontosabb felhangok alapelemekként jelen vannak minden nép skálarendszerében és népzenei kifejezésformáiban.

Ha a norvég népzénét tekintjük, észrevehetjük, hogy ez a zene többnyire érintetlenül megőrizte a felhangsorok hanggazdagságát, megtartva számtalan, temperálnak semmiképpen sem nevezhető hangközt. A temperált fül számára a dúr és a moll közöttinek hangzó tiszta kvint, tiszta kvart és nem kevésbé a tiszta terc hangközök természetesen mind közvetlenül a harmonikus felhangokból erednek. A népzeneészek visszautasítanak a temperált hangolás bevezetését – ezt nyugodtan megtehetik, mert a népzene természeténél fogva egyszólamú (például a norvég fidulajátékban – felespill – hallható többszólamúság nem igazi kötött és független többszólamúság, hanem a zene egyes stratégikus pontjain megjelenő harmonikus összhang).

Csakúgy, mint a magyar Kodály Zoltán, Groven sem "csak" népzénét, hanem műzenét is akart szerezni. Ellentétben Grieggel és az utána jövő teljes norvég zeneszerző generációval, Groven igyekezett megragadni a specifikus népzenei hangzásnyelvet, ahelyett, hogy beszorította volna a népi dallamokat a szűkösen temperált kontinentális keretek közé. Tehát nem kerülhette meg a természetes hangok és a felhangok kérdését. Ugyanakkor azt is be kellett látnia, hogy nem várhatja el, hogy a világ minden zenészt megváltoztathatja úgy, hogy otthonosan érezzék magukat a természetes skálák világában. Ezért hozzálátott a jelenség alapos tanulmányozásához.

Az első lépcsőben egy tisztahangoló automatát szerkesztett, melynek az volt a feladata, hogy egy akkordkép egésze alapján megtalálja a "leghelyesebb" hangközváltozatot. Ezzel arra tett kísérletet, hogy amennyire csak lehet, megtartsa a természetes hangok elvét anélkül, hogy föladná a műzene többszólamúságát. Az automata alkalmazásának egyik legfőbb eredményeként megismerte, hogy miként viselkednek a felhangok az akkordkép "felsőbb régióiban": egy tisztahangolású alaphangra épülő akkord felhangjai másként viselkednek, mint egy temperált akkord felhangjai – sokkal kevesebb a felhang-ütközés a tisztahangolású akkordokban. Groven nagyon helyesen azt a következtetést vonta le, hogy ez döntően hozzájárul a népzene sajátosságához, és hogy eredményét a gyakorlatban is hasznosítani lehetne.

Ezért a következő lépcsőben azt tűzte ki célul, hogy megtalálja azokat a hangokat, amelyeket kihagyva a temperált akkordláncból ez a különleges hangzás, részeiben vagy egészben, a lehető legjobban visszaadható. Hamar meglepő, érdekes megoldásokra jutott, többek közt a szext-akkordok használatára, ami aztán oly híressé is tette. De ide tartozik néhány egészen különleges dúr-moll-konstelláció is, és a "kézenfekvő" akkordképekhez való tudatosan aszkétikus viszonyulása. Groven alkotói tevékenységére jellemző, hogy zeneszerzőként mindvégig ugyanazok a problémakörök foglalkoztatták. Már az első komolyabb kompozícióiban is élénk érdeklődést mutatott a felhangok és az akkordok jelensége iránt, és minél idősebb lett, annál érettebbé váltak a megoldásai. Ezért is ismételt meg részleteket régebbi műveiből a későbbi kompozícióiban – úgy tű-

nik, mintha nagymennyiségű alapanyaggal született volna, és aztán egész életét ennek a nemesítésére fordította volna.

Grovent időnként, még életében és később is, kritizálták az akkordstílusáért, arról különböző nézeteket fogalmaztak meg. Azonban az igazság az, hogy zseniális megoldást talált a népzenei hangzasképnek a szimfonikus műzene többszólamúságával való kombinálására: Rájött, hogy a hangképből honnan távolíthat el egyes hangokat úgy, hogy a felhangkép a lehető

legjobban hasonlítson a tisztánhangolt felhangképre. Ezáltal lehetővé vált számára, hogy megtartsa a temperált skálát anélkül, hogy elvesztené a tisztánhangolt "színárnyalatot". Vagyis a hangképnek a nem tudatosan hallott része – a felhangok – határozzák meg a hangok hallható részének a kialakítását.

Groven zenekari művei fényes bizonyítékát adják annak, hogy ez sikerült neki – a probléma iránti érdeklődése, mely egész életén át megmaradt, olyan hangintuíciót alakított ki benne, mely lehetővé tette számára, hogy a temperált skálát a népzene gazdag felhangvilágának elvesztése nélkül használhassa. Zenéje ezért mára a norvég zenetörténet egyik legegységesebb, legteltesebb életműve.

Itt az ideje, hogy felszámoljuk azt a képet, mely szerint Eivind Groven közepesen érdekes témát kutató, kissé különc professzor lett volna. Éppen ellenkezőleg, ő zenei és zeneszerzői zseni volt, aki felismerte, hogy hol kell keresnie az ősz-zene és a művészet közti összekötő elemet, és meg is találta azt.

(Kunszenti Ágnes fordítása)

Wolfgang Plagge zeneszerző, zongoraművész, a Magyar Kultúra Lovagja, a magyar zene nagykövete Norvégiában. A magyar történelem és zene megismerése alapozta meg kultúránk iránti érdeklődését. Tízéves volt, amikor megnyerte a brit televízió tehetségkutató zongoraversenyét. 12 évesen már résztvevője a norvég hangversenyéletnek. A hamburgi Zeneművészeti Főiskolán végzett. Norvégiában él, de a világ minden táján hangversenyeznek. Gyakran és szívesen adja elő magyar szerzők műveit. Mint zeneszerző sokoldalú és termékeny. A középkori európai zene kutatója. Liturgikus zenét, szimfonikus műveket és kamaradarabokat ír. A 1956-os forradalom és sza-

badságharc 40. évfordulójára – az áldozatok emlékére – megzenésítette Claes Gill norvég költő „Gloria victis” című versét, amely nemrég az 50. évfordulón is megszólalt. Aktív tagja a Norvég-Magyar Egyesületnek, az egyesület norvég nyelvű folyóiratának társ-szerkesztője, emellett szervezi a két ország közötti ifjúsági cserekapcsolatokat.

Hulej Enikő evangélikus lelkész kérdezte a Plaggét, a fenti cikk íróját, egy magyarországi látogatása alatt:

Honnan az érdeklődés Önben a magyar kultúra iránt? Ősei között magyarok is voltak talán?

Nem vérszerinti a kötődés. A szüleim tulajdonképpen hollandok, akik születésem előtt négy évvel érkeztek Norvégiába. Az érdeklődés Kodály Zoltán miatt alakult ki már egészen kiskoromban a magyarok iránt, ugyanis az ő módszeréhez hasonlóval tanultam én is. És most, hogy egy olyan iskolát vezetek, ahol a fiatalokból profi zenészeket képzünk, mi is többé-kevésbé a Kodály-módszert alkalmazzuk. (Plagge ma már az oslói Zeneművészet Főiskola professzora. a szerk. megj.) Ez az egyik oka a kötődésemnek. A másik pedig, hogy évek óta szoros kapcsolatban állok az oslói Norvég-Magyar Egyesülettel részben Kodály miatt, de részben azért is, mert – a tanulmányaim során – megszerettem Bartók és Szigeti művészetét is. Zeneszerzői munkásságomra Bartóknak kétségkívül nagy hatása volt.

Szóval saját műveiben gyakran használ fel elemeket korábbi tanulmányaiból?

Hogyne. Különösen Skandinávia középkori zenéje érdekel, ami nagy hasonlóságot mutat a magyarokéval. A történelemben is sok a figyelemre méltó egyezés, elég csak Szent Istvánra és Szent Olavra gondolni, akik közel egy időben alapítottak új államot és kultúrát, vagy arra, hogy a zene is hasonló módon érkezett meg a két országba.

Amikor magyar zenét ad elő norvégeknek, milyen fogadtatást tapasztal?

Honfitársaim is érzik ezt a kapcsolatot a két nemzet között, ezért nagyon jók a tapasztalataim. Amikor kis népek keresik a gyökereiket, és igyekeznek megtalálni önmagukat, akkor a népzene, néptánc mindig jó támpontokat ad. A norvégeket megérinti, hogy a magyar zenei kultúrában felismernek elemeket a sajátunkból, s ehhez még az is hozzájárul, hogy például a közöttünk élő lappok a finnugor nyelvcsaládba tartoznak, s az ő beszédüknek egészen különleges nyelvi ritmusa van. Egyáltalán nem esik tehát nehezünkre, hogy otthon érezzük magunkat a magyar zenében.

Csikós Tibor munkája (szitanyomat)